

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Het stadhuis in Vilvoorde

monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Het stadhuis, Grote Markt zonder nummer, Vilvoorde – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23088/103.1

Joeri Mertens

25/05/2018

INHOUDSTAFEL

1.	Thema gemeentehuizen	4
1.1.	Vlaamse Rand	5
1.2.	Gemeentehuizen	5
1.2.1.	Terminologie	5
1.2.2.	Historiek	6
1.3.	Selectie.....	10
	Bibliografie	11
2.	Beschrijvend gedeelte	11
2.1.	Situering	11
2.2.	Historisch overzicht	11
2.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	15
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	16
3.	Evaluerend gedeelte	17
3.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	17
3.2.	Motivering van het type bescherming.....	18
3.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	18
3.4.	Juridische toestand	18
3.4.1.	Onroerend Erfgoed:	18
3.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	19
4.	Beheersvisie	19
4.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	19
4.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	19
4.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	20
5.	Bronnen	20
6.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	21
6.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	21
6.2.	Fotobijlage	21
6.3.	Documentatie	21

1. THEMA GEMEENTEHUIZEN

In de beleidsbrief 2017 voorziet minister Bourgeois onder initiatief 13 het verder inventariseren en opstellen van beschermingsvoorstellen in hanteerbare deelpakketten. Daarbij wordt de Vlaamse Rand genoemd als initiatief volgend op de lopende herinventarisatie. Dit dossier behoort tot de thematisch-geografische bescherming 'Gemeentehuizen in de Vlaamse Rand'.

Er zijn verschillende boeken gepubliceerd over stad- en gemeentehuizen. Ze zijn generalistisch opgevat of behandelen een specifieke gemeente, regio of provincie. De Inventaris van het Onroerend Erfgoed biedt het beste overzicht van gemeentehuizen in Vlaanderen, ook al werden daar niet alle gemeentehuizen opgenomen. In de oudste inventarissen ontbreken vooral de plattelandsgemeentehuizen en de gemeentehuizen opgetrokken na 1830. Er werden 541 gemeentehuizen en voormalige gemeentehuizen opgenomen.

Na het desktoponderzoek waarbij de Inventaris van het Onroerend Erfgoed en de literatuur werden doorgenomen en aanvullende exterieuronderzoeken in de Vlaamse Rand werden uitgevoerd, werden tien gemeentehuizen verder onderzocht op hun beschermenswaardigheid. Na een interieurbezoek wordt de lijst van gemeentehuizen in de Vlaamse Rand vervolledigd met 3 bijkomende monumentenbeschermingen:

- Beersel (Dworp), Alsebergsesteenweg 612
- Sint-Pieters-Leeuw (Vlezenbeek), Gemeenteplein 1
- Vilvoorde (Vilvoorde), Grote Markt zonder nummer

Volgende gemeentehuizen werden verder onderzocht na het desktoponderzoek doch niet geselecteerd voor bescherming:

- Asse (Asse), eclectisch gemeentehuis van architect L. Spaak uit 1861-1864. Beeldbepalend gelegen aan de Markt, interieur sterk gerenoveerd.
- Dilbeek (Itterbeek), neoclassicistisch gemeentehuis omstreeks 1868, gelegen aan een straat. Interessante opdeling tussen gemeentehuis op de verhoogde gelijkvloerse verdieping en een conciërgewoning in het souterrain, sterk verwaarloosd.
- Grimbergen (Beigem) typisch eclectisch plattelandsgemeentehuis van architect L. Spaak uit 1865, gelegen aan een straat met een voorplein. Momenteel geïntegreerd in de gemeenteschool. Intern sterk verbouwd.
- Linkebeek (Linkebeek), eclectisch gemeentehuis van architect Hansotte, omstreeks 1868. Combinatie van een gemeentehuis en aanpalend schooltje. Intern volledig verbouwd.
- Machelen (Diegem), neoclassicistisch gemeentehuis van architect L. Spaak, uit 1854. Gelegen in een hoek van het gemeenteplein, ervan gescheiden door een straat. Aansluitend een nieuwbouw gemeenschapscentrum. Eenvoudig interieur dat sterk gerenoveerd werd.
- Sint-Pieters-Leeuw (Sint-Pieters-Leeuw), neoclassicistisch gemeentehuis ontworpen door architect Cordemans omstreeks 1850. Volledig heringericht als bibliotheek met verregaande verbouwingen.
- Zaventem (Zaventem), eclectisch gemeentehuis uit 1866. Gelegen langs een straat. Aanpalend schooltje geïntegreerd bij het gemeentehuis. Intern sterk verbouwd.

1.1. Vlaamse Rand

In 1830 telde België 2739 gemeenten. Sinds de fusie van de gemeenten in 1975 bleven daarvan nog 589 gemeenten over, waarvan er 308 in Vlaanderen gelegen zijn. In heel Vlaanderen zijn momenteel 157 stad- en gemeentehuizen beschermd.

Negentien gemeenten vormen samen de Vlaamse Rand. In totaal zijn er in de Vlaamse Rand 50 deelgemeenten met elk een gemeentehuis. Vierenveertig gemeentehuizen werden opgenomen in dit onderzoek, waarvan er op 1 januari 2017 negen een vorm van bescherming genoten (één als landschap, acht als dorpsgezicht)¹.

- Asse (Bekkerzeel), Notelaarstraat 6, 1869, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 2002
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76778>
- Asse (Mollem), Dorp 1, 1863, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 1980
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76807>
- Beersel (Aalsemberg), Oude Poststraat 3-5, 1849, neoclassicistisch, L. Spaak, dorpsgezicht 2004
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304538>
- Dilbeek (Groot-Bijgaarden), Isidoor Van Beverenstraat 20, 1865, landschap 1955.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38980>
- Dilbeek (Sint-Ulriks-Kapelle), Kerkstraat 3, 1869, neoclassicisme, dorpsgezicht 1980.
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/39067>
- Tervuren (Vossem), Dorpsplein 1, 1863, gemeentehuis + school, dorpsgezicht 1981
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300622>
- Tervuren (Vossem), Dorpsstraat 36-38, 1913, neotraditioneel, E. Martin, dorpsgezicht 1981
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300627>
- Tervuren (Tervuren), Brusselsesteenweg 6, 19de-eeuw, dorpsgezicht 1989
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/216870>
- Zaventem (Sterrebeek), Dorp 26-30, 1849, Voyer, dorpsgezicht 2001
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40940>

1.2. Gemeentehuizen

1.2.1. Terminologie

Verschillende begrippen worden soms door elkaar gebruikt:

Schepenhuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed 'een locatie waar de schepenbank haar vergadering hield. In de middeleeuwen gebeurde dit voornamelijk in openlucht. Vanaf de 13de eeuw werden ook stenen gebouwen opgericht (vaak in samenhang met een belfort) waarin de schepenen konden samenkomen. Schepenhuisen zijn de voorlopers van de latere gemeente- en stadhuisen'.² In de Vlaamse Rand werden geen schepenhuisen geregistreerd dus deze term wordt verder niet gehanteerd.

Stadhuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed 'een gebouw waarin het bestuur en doorgaans de administratie van een stad is ondergebracht en waar zich de raadszalen en het kantoor van de burgemeester bevinden'.³ In historische context slaat stadhuis op elk pand dat gebruikt werd door de schepenen van vrije steden. Zij voorzien

¹ Het beschermde 'gemeentehuis' in Groot-Bijgaarden wordt hier niet als gemeentehuis meegeteld omdat het niet als dusdanig gebouwd werd en pas na zijn reconstructie in de jaren 1930 die functie kreeg.

² <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/376>

³ <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/402>

in het dagelijkse administratief bestuur en hebben hoge juridische bevoegdheid. Het stadhuis is de enige opvolger van het schepenhuis en wordt enkel toegepast bij steden. Enkel het stadhuis van Vilvoorde, als enige stad in het onderzochte gebied, komt in aanmerking voor deze categorie.

Gemeentehuis: is volgens de Inventaris van het Onroerend Erfgoed 'een gebouw waarin het bestuur en (doorgaans) de administratie van een gemeente is ondergebracht en waar zich de raadszalen en het kantoor van de burgemeester bevinden'.⁴ Het type bestaat sinds Franse Revolutie en biedt plaats aan de Gemeenteraad en het College van burgemeester en schepenen. Deze term wordt echter ook overkoepelend gebruikt voor alle schepenhuisen, wethuisen, gemeente- en stadhuizen. In dit dossier zal de term op deze laatste manier gehanteerd worden.

1.2.2. Historiek

1.2.2.1. Tijdens het Ancien Régime⁵

Schepenhuisen

Het fenomeen 'Schepenhuis' is het resultaat van het ontstaan van een burgerlijke macht naast de oudere adellijke macht in de feodale middeleeuwen. Die opkomende burgerlijke macht, gesteund op een bloeiende handelseconomie, zal aanvankelijk de heer steunen in de poging de 'portus' te verdedigen. Al snel evolueert deze inzet naar een organisatie van de portusgemeenschap op zich. Het economische belang van de handelaars deed de drang naar eigenbestuur groeien en liet een politiek besef ontstaan. Naast een medestander van de heer werd de portus een concurrent die streefde naar grotere autonomie (vrijheden) in ruil voor zijn steun aan de heersende adellijke elite. Een portus die vrijheden verkreeg noemde zich 'een gemeente'. Tot die vrijheden, die vastgelegd werden in een charter, behoorden het voorrecht op zelfbestuur, rechtspraak, verdediging en ontheffing van de herendienst. Onder het motto 'stadslucht maakt vrij' onderscheidde men zich van het omringende feodaal georganiseerde platteland. Hoei werd de eerste stad van België die een stadscharter kreeg in 1066 omwille van zijn financiële steun aan de prins-bisschop van Luik. De meeste Belgische steden moesten wachten tot de 12de, 13de of 14de eeuw (Geraardsbergen 1068, Gent ca 1100, Doornik 1187, Oudenaarde 1189, Vilvoorde 1192, Hoogstraten 1210, Geldenaken 1211, Zoutleeuw 1213, Dendermonde 1233, Eeklo 1240, Ronse 1240, Sint-Niklaas 1241, Ninove 1339).

De nieuwe politieke macht had een vergaderruimte nodig. Aanvankelijk werd die gevonden in de markthallen maar door de toename aan bevoegdheden en administratie (professionele schrijvers in stadsdienst) werden deze ingeruild voor panden die specifiek voor deze nieuwe stedelijke functie opgetrokken werden: het 'gemeen-huis' of schepenhuis. Het Oude Schepenhuis van Aalst, opgetrokken in 1225, wordt met zijn romaanse kern beschouwd als het oudste nog bestaande schepenhuis van de voormalige Nederlanden. Volwaardige schepenhuisen lijken echter pas vanaf de 14de-15de eeuw uit

⁴ <https://id.erfgoed.net/thesauri/erfgoedtypes/158>

⁵ Er werd geput uit volgende bronnen:

Delmelle J. 1975: *Stadhuizen en gemeentehuisen van België*, Nieuwe gidsen 5, Brussel /Paris.

Devos P. 1982: *De gemeentehuisen van Oost-Vlaanderen* (2dln), Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, Gent.

Devos P. 1995: *Van belfort naar administratief centrum*, onuitgegeven document provincie Oost-Vlaanderen.

Pevsner N. 1976: *A history of building types*, Princeton.

S.N. 1975: *Kathedralen en stadhuizen 1975, Europees jaar voor het bouwkundig erfgoed*, Brussel.

Van Loo A. 2003: *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen.

de markthal te zijn ontwikkeld. Wellicht wilden de steden hun macht en prestige ten opzichte van het groeiende centrale bestuur benadrukken door het optrekken van schepenhuisen, soms in combinatie met een belfort.

Stijl en typologie

Omwille van die representatieve functie was er vanaf het prille begin een grote aandacht voor een kwalitatief hoogstaande afwerking van de gevels. Stilistisch volgt de architectuur de smaak van de tijd.

Een echt typische plattegrond en opstand voor een schepenhuis werd nooit ontwikkeld. Elementen uit de militaire en paleisarchitectuur werden met elkaar vermengd: aanleg in de breedte, kantelen, torentjes, bordes- en statietrappen, rijke interieuraankleding, ... Eveneens werden de schepenhuisen voorzien van een balkon, oorspronkelijk om de heer te eren maar ook om de verordeningen af te roepen.

Intern bestaan de eerste schepenhuisen meestal uit een gemeenschappelijke hal, een altaar, soms een kapel en een feestzaal, een vergaderzaal voor de schepenen en een rechtszaal, een eetkamer en keuken. Lokalen voor de administratie schijnen veelal te ontbreken of worden in een latere fase ingericht wat wijst op de in oorsprong puur ceremoniële functie van het schepenhuis.

Gezien de grote stedelijke bloei in de 14de en 15de eeuw werden de eerste stedelijke schepenhuisen in gotische stijl gebouwd (Gent 1482-1518, Leuven 1439-1469, Oudenaarde 1526-30, Zoutleeuw 1530-1538). Mogelijk als gevolg van het versterkte centrale bestuur werden vanaf de 16de eeuw steeds minder nieuwe schepenhuisen opgetrokken. De meeste waren vervangende nieuwbouwen voor schepenhuisen die door calamiteiten beschadigd of bouwvallig waren: Antwerpen (1561-64), Halle (1616), Peer (1637), Borgloon (1668-1680), Blankenberge (1680), Diest (1724), Lokeren (1761), Roeselare (1769), ...

Het Wethuis voor het Vlaamse platteland.

Van oudsher kwam een lokale niet-stedelijke gemeenschap samen bij een schepenbank in open lucht onder een luifel of zelfs in de kerk. De oudste bewaarde landelijke wethuizen (een term die blijkbaar enkel in het Graafschap Vlaanderen voorkwam) dateren uit de 16de eeuw en werden opgetrokken in traditionele bak- en zandsteenstijl (Haasdonk 1578). Net als de schepenhuisen volgden de wethuizen de wijzigende architecturale smaak en er werden onder andere ook barokgebouwen opgetrokken (Wichelen 1682). Het wethuis bleef echter een uitzondering op het platteland. Er werd vooral vergaderd in herbergen en cafés.

1.2.2.2. Na de Franse Revolutie: geboorte van het gemeentehuis

Geschiedenis

De Franse Revolutie luidde een nieuw tijdperk in. Oude rechten en vrijheden vervielen en een nieuw democratisch bestel werd geboren. Sinds het Franse bestuur bleef de gemeente als alleenheerser op het lokale vlak over.⁶ Het waren vooral de steden die geschikte gebouwen hadden om hun nieuwe administratie in onder te brengen. De kleine gemeenten moesten het stellen met een kamer in het huis van de burgemeester of een herberg.

Wanneer de Belgische overheid in 1836 een gemeentewet uitvaardigt, is daarin geen sprake over de huisvesting van de gemeentendiensten. Het wettelijk verankeren van het

⁶ MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B., VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 69.

idee 'gemeente' in 1836 zorgde wel voor een stijgend bewustzijn bij lokale besturen. Dat werd versterkt door de steeds groeiende bevoegdheden. Niet alleen was er een grotere vertegenwoordiging van burgers waardoor een gemeenteraadzaal nodig was, een huwelijk werd ook een burgerlijk feit waarvoor ook een trouwzaal nodig werd. Het idee van de burgerlijke stand beheerd door de gemeente betekende een revolutie op zich. Openbare werken, bouwaanvragen, onderwijs, militie en landbouw kwamen bij het takenpakket. Wanneer bleek dat de gemeentelijke taken dusdanig uitbreidden dat de vergaderingen in lokale cafés niet langer haalbaar waren, werden nieuwe gemeentehuizen opgetrokken. Een eerste golf van nieuwe gemeentehuizen wordt gesitueerd tussen 1836 en 1840.⁷ De meeste aandacht gaat op dat ogenblik echter naar armen- en ziekenzorg, scholenbouw en wegeninfrastructuur. Het is in de tweede helft van de 19de eeuw dat de bouw van gemeentehuizen zal bloeien.

Stijl en typologie

Er bestaat geen type 'gemeentehuis' met vaststaande kenmerken, plattegrond of opbouw. Hun verschillende ontstaans- en bouwgeschiedenis en verschillende stedenbouwkundige contexten, grootte van dorpen en steden, drang naar prestige, ... hebben zeer verschillende gebouwen opgeleverd. Een combinatie met andere functies zoals een schoolgebouw, politiekantoor, woning en brandweer zorgde voor bijkomende variatie.

Het gemeentehuis moest een representatief gebouw zijn waar het belang van de politiek en het bestuur van de gemeenschap vanaf straalde. Stilistisch zien de besturen in die periode in het neoclassicisme de burgerlijke idealen uit de beginperiode van de democratie weerspiegeld. Voorbeelden daarvan zijn de gemeentehuizen van Aalst (1828), Ninove (1835), Tienen en Schelle (1836), Deinze (1843), Kalmthout (1863), Dentergem (1864), ... In sterk eclectische vorm, vaak in ongepleisterde baksteen, zal het neoclassicistische gemeentehuis doorleven tot ver in de 19de-eeuw (Diegem 1854, Zottegem 1862, Peutie 1863, Smeerebbe 1867, Wetteren 1873, Baarle-Hertog 1877).

Daarnaast worden omstreeks 1840 de middeleeuwen met de opkomende stedelijke zelfstandigheid beschouwd als het te volgen voorbeeld. Het gevolg is een golf van neogotische gemeentehuizen, voornamelijk in de tweede helft van de eeuw: Wuustwezel (1836), Brecht (1859), Sint-Niklaas (1878), Stekene (1883), Borgerhout (1886-89), Niel (1890), Maldegem (1909), al dan niet met een naar de belforten refererende toren. Een deel van de liberale burgerij herkende in de Vlaamse Renaissance, de traditionele stijl en de barok de te volgen burgerlijke idealen van de 16de eeuw: Vilvoorde (1873), Oostkamp (1882), Melle (1887), Zandhoven (1894), Laakdal (1897), Temse (1905).

Vanaf de jaren 1870 ontstond er een ware bloeiperiode. Voortaan waren de gemeentehuizen naar vormgeving en typologie duidelijk herkenbaar. Perrons, balkons, een belfortoren, wapens en blazoenen, opschriften, klokken en frontons behoorden tot de ruime vormentaal van de architect.

Vele kleinere gemeenten kozen ervoor om het gemeentehuis en het schoolgebouw samen uit te bouwen. Die meestal stereotiepe neoclassicistische gebouwen werden opgetrokken uit baksteen met accenten in blauwe hardsteen, bijvoorbeeld in Opbrakel (1868) en Erembodegem (1874). Voorbeeldboeken van schoolgebouwen werden hierbij als inspiratiebron gebruikt maar, zoals blijkt uit dit onderzoek, werden deze ook vrijelijk toegepast. Officiële gebouwen in landelijke stijl werden vroeger bij het onderzoek, de inventarisatie en het beschermen vaak over het hoofd gezien, ten onrechte blijkt nu omdat ze samen met de kerk, pastorie, stationnetje, ... het karakteristieke en vertrouwde 19de-eeuwse beeld van vele Vlaamse dorpen uitmaken.

⁷ idem

Louis Cloquet en zijn *Traité d'Architecture*

Het vijfdelige *Traité d'Architecture* uit 1898-1901 (2de deel, 331-364) van Louis Cloquet (1849-1920) vormt een mijlpaal in de bouw van gemeentehuizen. Voor de eerste keer wordt het programma van het gemeentehuis volwaardig besproken. Cloquet begint met de oorsprong van een stad- of gemeentehuis te definiëren en leidt er de cruciale elementen uit af: een publiek gebouw, belforttoren, 'perron', op de bovenverdieping een grote raadzaal, archiefruimtes en een kapel.

Het gemeentehuis diende centraal in het dorp opgetrokken te worden en moest getuigen van een goede architectuur waarbij aan de typische gemeentelijke aankondigingen werd gedacht. Een belforttoren was voor Cloquet onmisbaar.

De belangrijkste zaal in een modern gemeentehuis was voor hem de gemeenteraadzaal. Kleine gemeentes mochten zich beperken tot de bouw van een raadzaal. Grotere gemeenten hadden ook nood aan een schepenzaal, soms commissiezalen, een kabinet voor de burgemeester en een kabinet voor de schepenen van burgerlijke stand waar de huwelijken konden plaats vinden. Indien mogelijk dienden ook kabinetten voor de andere schepenen voorzien te worden en pas in laatste instantie moest er aandacht zijn voor de gemeentesecretaris en de administratie. Op de bovenverdieping kon een feestzaal ingericht worden die direct verbonden was met de inkomhal en eretrap. De gelijkvloerse verdieping kon volgens Cloquet dan weer plaats bieden aan secundaire functies zoals brandweerkazerne, politiekantoor en lijkenhuisje. Tot slot dienden ruimtes zoals diensttrappen, vestiaire en opslagruimtes voorzien.

Belangrijk was dat het gemeentehuis goed toegankelijk was met een ruim portaal en een ruime hal die de verschillende publieksruimtes verbond. Cloquet waarschuwde voor nutteloze gangen en pleitte voor centrale hallen waar alle kamers op uitkwamen. De gemeenteraadzaal, in direct contact met de inkomhal en zoals hoger reeds geschreven het liefst gesitueerd op de eerste verdieping, diende ingericht te zijn met aandacht voor luxe en uitstraling. In onze contreien werd volgens Cloquet vooral aandacht besteed aan haarden en lambriseringen. Er diende voldoende plaats voor het publiek voorzien te worden. Alle kamers moesten ruim zijn, goed verlicht en voorzien van hoge plafonds. De kabinetten en secundaire ruimten konden lagere plafonds krijgen.

Cloquet legde met zijn beschrijving eigenlijk een programma vast dat reeds vele decennia in Vlaanderen werd toegepast. Vanuit dat oogpunt is Cloquets *Traité* een eindpunt en conclusie van de bouw van gemeentehuizen in de 19de eeuw. Anderzijds beschrijft hij een bouwprogramma dat tot de Tweede Wereldoorlog niet wezenlijk zal wijzigen.

De provinciaal architecten

Hoewel het gemeentelijk patrimonium tot de bevoegdheid van de gemeentebesturen behoorde schoof de provinciale overheid graag haar eigen architect naar voor als ideale persoon om de gemeenten bij hun bouwplannen te ondersteunen. Het was echter geen verplichting en verschillende steden en gemeenten kozen ervoor om zelf een gemeentelijke architect aan te werven of met andere architecten samen te werken. De provinciaal architecten maakten ontwerpen voor alle mogelijke openbare gebouwen.

In Vlaams-Brabant heeft architect Louis Spaak (1804-1893) in het midden van de 19de eeuw zijn stempel gedrukt op de vormgeving van de openbare architectuur. Uit het onderzoek van de gemeentehuizen in de Vlaamse Rand bleek Louis Spaak de nadruk te leggen op de gevels. Zijn interieurs zijn rudimentair. Van Louis Spaak werden verschillende gemeentehuizen in de Rand als onderdeel van een dorpsgezicht beschermd. Gezien het ontbreken van interieurelementen en daar verschillende van zijn gemeentehuizen reeds als dorpsgezicht werden beschermd, werden er geen bijkomende gemeentehuizen van Louis Spaak voor bescherming geselecteerd.

Na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens het interbellum blijft het historisme belangrijk (Uitbergen 1925), het modernisme wordt slechts beperkt toegepast (Zelzate 1938). Pas na de Tweede Wereldoorlog is er een merkbare verandering waar te nemen in de nieuwbouw van gemeentehuizen. Het ceremoniële facet blijft aanwezig maar loketfuncties en administratie komen meer op de voorgrond. De gemeentehuizen blijven op traditionele leest geschoeid zonder evenwel expliciet naar een historische bouwstijl te verwijzen (Vlezenbeek 1952, Schriek 1956). Baksteen en natuursteen, net als verwijzingen naar historische volumes en vensterverdelingen blijven gebruikt. In de detailleringen zijn de gemeentehuizen moderner.⁸ In de interieurs worden nog steeds eikenhouten balken, houten lambriseringen en vereenvoudigde 'Vlaamse schouwen' toegepast.

De administratieve functies worden in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw zo belangrijk dat aparte administratieve centra worden opgericht zodat het gemeente- of stadhuis terug een meer officiële rol krijgt toebedeeld.

1.3. Selectie

Voor gemeentehuizen werden in 2008 en 2014 criterianota's geschreven voor de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen. Net als in die eerste criterianota's worden onderstaande selectiecriteria toegepast:

- het gemeentehuis dient als dusdanig gebouwd te zijn. Herbestemmingen worden niet geëvalueerd. Omgevormde herbergen, scholen, kastelen, hoeven werden dus niet in de studie weerhouden.
- De gebouwen mogen niet of slechts beperkt verbouwd of gerenoveerd zijn zodat de oorspronkelijke configuratie en interieurinrichting herkenbaar is.
- De gemeentehuizen dienen opgetrokken te zijn op een centrale plaats in de gemeente en een uitgesproken architecturale vormgeving te hebben.
- Het interieur dient in voldoende mate bewaard te zijn. Daarbij werd voornamelijk gelet op de publieksruimten als de inkomhal, eventueel de eretrap, de raadzaal, feestzaal en of trouwzaal, de kabinetten van burgemeester en eventueel schepenen, lokettenzaal, ...

De drie geselecteerde gemeentehuizen in de Vlaamse Rand vormen een meerwaarde ten opzichte van de reeds bestaande beschermingen in de Vlaamse Rand. Tot nu toe werd het gemeentehuis enkel geëvalueerd in zijn ruimtelijke context. Gemeentehuizen zijn nu eenmaal opvallende gebouwen in een dorp. De monumentenbescherming van de drie nu voorgestelde gebouwen is gebaseerd op het feit dat ze allemaal:

- een opmerkelijke gevelarchitectuur hebben.
- ze alle drie gebouwd zijn door belangrijke architecten uit de 19de en 20ste eeuw.
- ze hun interieurindeling behielden en voor zover bekend ook hun muurvaste aankleding.
- ze de evolutie van een representatief 19de-eeuws gebouw naar een administratief gebouw uit de tweede helft 20ste eeuw aantonen.
- ze het onderscheid tussen een stadhuis (in de Vlaamse rand is enkel Vilvoorde een stad) en een gemeentehuis (de Vlaamse Rand is vooral een ruraal gebied) aantonen.

⁸ MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B. & VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 75.

Bibliografie

CLOQUET L. 1900: *Traité d'Architecture*, Paris, 331-364.

CORNILLY J. 2016: *Architect en ambtenaar De West-Vlaamse provinciaal architecten en de 19e-eeuwse architectenpraktijk*, Leuven.

DELMELLE J. 1975: *Stadhuizen en gemeentehuizen van België*, Nieuwe gidsen 5, Brussel / Paris.

DEVOS P. 1982: *De gemeentehuizen van Oost-Vlaanderen* (2dln), Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, Gent.

DEVOS P. 1995: *Van belfort naar administratief centrum*, onuitgegeven document, Provincie Oost-Vlaanderen.

MIGOM S. 2006: Een huis voor de gemeenschap in: GRIETEN S., MIGOM S., SAS B. & VAN DE VIJVER D., *Sterk gebouwd en makkelijk in onderhoud Ambt en bouwpraktijk van de provinciale architecten in de Provincie Antwerpen 1834-1970*, Brugge, 69-76.

LOZE P. 1980: Poelaert, zijn leermeesters, zijn tijdgenoten en zijn mededingers in: VANDENDAELE R. (red), *Poelaert en zijn tijd*, Brussel, 145-148.

PEVSNER N. 1976, *A history of building types*, Princeton.

S.N. 1975: *Kathedralen en stadhuizen, Europees jaar voor het bouwkundig erfgoed*, Brussel.

VAN DE VIJVER D. 2003: Spaak, Louis in: VAN LOO, *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 516.

VAN LOO A. 2003: *Repertorium van de Architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen.

De Inventaris van het Onroerend Erfgoed, *Spaak, Louis* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/4530> (geraadpleegd op 26 juni 2017).

<https://www.vlaanderen.be/nl/gemeenten-en-provincies> (geraadpleegd op 26 juni 2017).

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Situering

Het stadhuis van Vilvoorde is gelegen aan de zuidzijde van de Grote Markt en wordt omgeven door de Jean Preckherstraat ten oosten, de Lange Molenstraat ten zuiden en de Karel Jan Frans Pootstraat aan de westkant.

2.2. Historisch overzicht⁹

Vilvoorde verwierf stadsrechten in 1192 als één der eerste steden in het hertogdom Brabant. In 1239 is er in een acte voor de eerste keer sprake van een meier en een schepenhuis. Vermoedelijk ging het om het huis van de hoofdmeier dat dienst deed als

⁹ De tekst is gebaseerd op BIESEMANS L., BIESEMANS G. & DE CUBBER D. 2005 : *Stadhuis Vilvoorde*, Vilvoorde.

schepenhuis. Het bevond zich op de Grote Markt en was merkkelijk kleiner dan het huidige gebouw. Mogelijk was er in de late 13de eeuw reeds een echt schepenhuis. Op het einde van de 15de eeuw werd het vervangen door een nieuw stadhuis dat ongeveer 400 jaar lang aan de stedelijke noden voldeed. Het stadhuis was een eerder onopvallend gebouw dat de markt niet domineerde. Een afgedrukte litho door Charles-Joseph Hoolans toont een vermoedelijk gepleisterd pand van twee bouwlagen onder een zadeldak, gelegen op een ommuurd perceel dat gesitueerd is op de hoek van de Grote Markt en de Amigostraat, nu Jean Preckhersstraat (6.3 documentatie, 2 & 3).¹⁰

Met de Franse en de erop volgende Belgische omwenteling verloor Vilvoorde het predicaat 'stad' daar ze minder dan 5000 inwoners had. In de tweede helft van de 19de eeuw evolueerde Vilvoorde van een landelijke gemeente naar een industrieel centrum. De stad kende daardoor een enorme bevolkingstoename en de gemeentelijke taken groeiden dusdanig exponentieel dat het 15de-eeuwse stadhuis niet langer voldeed. Pas in de jaren 1970 kreeg Vilvoorde via Koninklijk Besluit zijn aloude predicaat van stad terug. Voor het eerst konden de Vilvoordenaren sinds de Franse Revolutie terug spreken van een stadhuis in plaats van een gemeentehuis.

De liberale burgemeester Benoit Hanssens vroeg de Brusselse architect Antoine Trappeniers (1824-1887) om het nieuwe gemeentehuis te ontwerpen. Trappeniers leverde in 1859 de eerste plannen af. Meteen onteigende de gemeenteraad aanpalende terreinen waaronder de kapel van de Tafel van de Heilige Geest om het grootse ontwerp van Trappeniers te kunnen realiseren. Om de bouw te bekostigen leende de gemeente bij de 'Hospice Civil' een bedrag van 140.000 frank. Om verschillende redenen bleef de realisatie van het gemeentehuis uit. De ontwerpen van Trappeniers waren eind van de jaren 1860 dusdanig verouderd dat de Koninklijke Commissie voor Monumenten zich verplicht zag het ontwerp voor de rijkelijk gedecoreerde voorgevel af te keuren. Het initiële eclectische ontwerp van Trappeniers uit 1859 met massa's aan allegorische voorstellingen werd stelselmatig versoerd. Niet-architecturale decoratie beperkte zich tot de dakzone. In 1869 werden de definitieve plannen door het College goedgekeurd en de Bestendige deputatie van Brabant verleende in 1870 de goedkeuring aan de bouwaanvraag. De plannen voorzagen niet enkel in een gemeentehuis maar ook in een vredegerecht, tijdelijke doorgangscellen, een lokaal voor landbouwtentoonstellingen, ruimte voor publieke ceremoniën en een gemeentelijke tekenacademie.¹¹

De eerste steen werd gelegd begin maart 1870 door burgemeester Hanssens. Drie jaar later, op 11 maart 1873 werd het gemeentehuis plechtig geopend. Veertien jaren waren verlopen tussen de eerste plannen van Trappeniers en de uiteindelijk realisatie van het stadhuis.

Het grote glas-in-loodraam in de traphal dateert uit 1893. Het is een ontwerp van de Brusselse glazenier Louis de Contini en was een geschenk van koning Leopold II aan de stad Vilvoorde. Het glasraam werd gepresenteerd aan het publiek op de Wereldtentoonstelling van 1893 in Antwerpen. In 1919 werd het glasraam zwaar beschadigd bij de explosie van "t Poeierke", doch nadien gerestaureerd.

De financiële situatie van de stad was niet echt rooskleurig op het einde van de 19de-eeuw en het feit dat er bij het ontwerp geen rekening had gehouden met de demografische ontwikkeling van de stad die resulteerde in meer taken en ambtenaren, maakte dat het gemeentehuis niet onderhouden werd én vrij snel ook te klein werd. Binnen één generatie was het gemeentehuis al functioneel verouderd.

¹⁰ Poppkaart, 1842-1879.

¹¹ Stadsarchief Vilvoorde, originele bouwplannen stadhuis, 1869.

In 1917 kon het herstel van het dak niet langer uitgesteld worden en dat ondanks de oorlogssituatie. De uitvoerder van de werken was Victor van Antwerpen uit Elsene.¹² Vermoedelijk werd toen het dak omwille van de oorlogssituatie vereenvoudigd uitgevoerd. Een postkaart, verstuurd in 1924, toont het stadhuis zonder de dakbekroning (6.3. Documentatie, 9). De leeuw bovenop de toren en de vazen op de hoeken van het gebouw zijn verdwenen.

Tijdens het interbellum volgde een grootschalige renovatie van het gebouw. In 1932-33 vertrok het vrederecht uit het gebouw en de ruimte werd aangepast voor de politie onder leiding van ingenieur Bracke van de Technische Dienst en Stadswerken van Vilvoorde, bijgestaan door Technisch studiebureel Vereecke Leon (Strijdhoflaan 19, Antwerpen). De werken werden uitgevoerd door Ferd. Van Rompaey (Krijgsbaan 54, Antwerpen). Daarbij werd de middentravee langs de Lange Molenstraat verbouwd. De toegang in de noordelijke zijgevel verdween, extra vensters werden toegevoegd en vensters werden vergroot. (6.3. documentatie, 11-13) Eigentijdse noden als verwarming (1934), verlichting en telefonie deden hun intrede. De eerste stalen ramen werden geleverd door de firma Chamebel uit Vilvoorde.¹³

Na de Tweede Wereldoorlog volgde een renovatieperiode die zo'n 16 jaar in beslag nam (1954-1970). De werken begonnen met de vernieuwing van de dakconstructie, schilderwerken en de renovatie van de feestzaal. De historische structuur en aankleding van de feestzaal met al het stucwerk werden behouden en architect Jul. Boffé verving enkel het bestaande gewelf door een nieuw gewelf. Daarin wist Boffé de volledige lucht- en lichtinstallatie onzichtbaar te verwerken. Het voormalige balkon van de muzikanten werd met een houten wand afgesloten van de feestzaal om als 'berging' te fungeren. Radiatorkasten die zich perfect integreren in de classicistische ruimte werden geplaatst net als gordijnkasten.¹⁴ In 1963 werd nieuw metalen schrijnwerk aangebracht. De inkomhal werd heringericht in 1969-1970 zonder evenwel te raken aan de structurele elementen. De werken werden uitgevoerd door Etablissement R. Simonis & cie (Livornostraat 18, Brussel).¹⁵

Uit de periode 1954-1963 dateren verschillende plannen ter vervanging van het bestaande schrijnwerk door metalen schrijnwerk. Op de plannen uit 1963 wordt ook de uitvoerder vermeld: De Visscher Processiestraat Sint-Gillis-Dendermonde. Het huidige schrijnwerk dateert uit 2000.¹⁶

Voor het plaatstekort kon de gemeente echter geen oplossing vinden en verschillende diensten werden elders in de stad gehuisvest. Onder andere een nieuw administratief centrum werd gebouwd.

In 1968 kreeg architect Paul Doms de opdracht tot 'het bouwen van trappen van het stadhuis'. In 1969 wordt de opdracht uitgebreid tot 'afbraak van bodemstructuur en heraanpassen van gevel langsheen Marktplaats'. Het lastenboek was klaar op 28 oktober 1969 en de werken werden uitgevoerd door Entreprise Courtois (Beukenootjesstraat 12, Brussel). Het gemeentebestuur besliste daarbij om de zwaar beschadigde torenconstructie met de klok niet te herstellen. De overdekte trappenpartij werd gerestaureerd, terwijl de open bovenbouw verwijderd werd en de gevel afgewerkt met een nieuwe gevel aansluitend bij de andere gevels. Zodoende werd bij de beëindiging van de werken in 1972 een harmonieus geheel bereikt.¹⁷ In 1976-77 volgt een restauratie van de andere straatgevels

¹² Stadsarchief Vilvoorde, OV2010/07-1.

¹³ Stadsarchief Vilvoorde, OV2010/07-13, OV2011/12-2A.

¹⁴ Stadsarchief Vilvoorde, OV2011/12-2A, OV2010/07-1-7, OV2010/07-14, 2010/07-15-18

¹⁵ Stadsarchief Vilvoorde OV2010/07 – 15-18.

¹⁶ Stadsarchief Vilvoorde, OV2010/07 – 15-18, OV2011/12-2A, OV2011/12-2B.

¹⁷ Stadsarchief Vilvoorde, OV2010/07 – 19A, OV2010/07 – 19B.

onder leiding van architect J. Simoens directeur van de Technische Dienst der Stad Vilvoorde. De gevels werden gereinigd en de cementering hersteld door Netofon NV uit Brussel. De feestzaal werd nogmaals gerenoveerd zonder wezenlijke wijzigingen aan de ruimte.¹⁸

Een laatste grote renovatiecampagne onder leiding van de architecten Peter Bollen, Hugo Janssens en Johan Casteels volgde in de periode 2000-2005 waarbij de volledige achterbouw van het stadhuis heringericht werd. Voortaan bestond het stadhuis uit twee duidelijk onderscheiden delen: een administratief deel aan de Lange Molenstraat en een protocollair deel aan de Grote Markt.¹⁹

Architect Antoine Trappeniers

Antoine Trappeniers (1824-1887), architect en architectuurhistoricus, genoot zijn opleiding aan de Brusselse academie en in het atelier van J.P. Cluysenaar. Zijn oeuvre evolueerde van streng neo-classicisme naar eclectisme met beaux-artinvloeden. In zijn geschriften ging hij tekeer tegen de neostijlen. Van Loo (2003) drukt een afbeelding af van het Stadhuis van Vilvoorde als referentiewerk. Trappeniers stond mee aan de wieg van de Société royale d'archéologie de Bruxelles. Hij werd in de databank van het KIK opgenomen met niet minder dan 13 items en in de Brusselse Inventaris van het Onroerend Erfgoed wordt hij vermeld met 7 items. De Vlaamse Inventaris van het Onroerend Erfgoed vermeldt hem met 3 items in Vilvoorde. Het stadhuis van Vilvoorde wordt als zijn enige openbare opdracht voor een stadhuis vermeld.

Glaskunstenaar Louis de Contini²⁰

Het gebrandschilderd glas-in-loodraam in de traphal werd ontworpen door Louis de Contini. De familie de Contini was wellicht van Italiaanse origine. De glazenier Louis de Contini werd in Overijse geboren in 1854. Hij volgde zijn opleiding in het atelier van glasschilder en -restaurateur Jean-Baptist Capronnier (1814-1891) in Brussel,²¹ waar hij zeker in 1874 werkzaam was. Hij werkte er vermoedelijk mee aan een glas-in-loodraam voor de parochiekerk van Lint. Louis de Contini opende vervolgens zijn eigen werkplaats waar hij op zijn beurt tussen 1890 en 1895 de begaafde leerling Edward Steyaert in de leer nam. De Contini woonde op minstens 3 verschillende adressen te Elsene, waar hij overleed in 1915.

Louis de Contini heeft een omvangrijk oeuvre op zijn naam staan, zowel in openbare als in private gebouwen. Hij was gefascineerd door de natuur en de symboliek. Van zijn hand zijn glas-in-loodramen bekend in Brussel (Goudblommeke van papier, S.N. 2013), Schaarbeek (gemeentehuis, 1883 + 1913), Vilvoorde (stadhuis 1893), Elsene (Parochiekerk van de Heilige Drievuldigheid, 1895), het gerechtshof te Veurne, Wezet (collegiale Sint-Martinus en Sint-Hadelinus, 1897) en enkele gebouwen in Rotterdam. Tot zijn topwerk behoort de rouwkapel van burgemeester Emile Bockstael op het kerkhof van Laken (uitvoering 1920?). Het glasraam in het stadhuis te Vilvoorde wordt vaak vermeld als voorbeeld van zijn werk.

¹⁸ Stadsarchief Vilvoorde, OV2010/07 – 20-25.

¹⁹ Stadsarchief Vilvoorde GEB 861.11-082.

²⁰ Grotendeels gebaseerd op de artikels van DAENENS L. 1986: Het glasraam in de progressieve burgerlijke architectuur ca 1880-1940 in: Dienst Culturele Activiteiten van de ASLK, *Gloed van glas*, Brussel, 185-191 + 195. en VAN CLEVEN J. 1986: 19de eeuw in: Dienst Culturele Activiteiten van de ASLK, *Gloed van glas*, Brussel, 130-132.

²¹ Jean-Baptiste Capronnier. In: ODIS. Record last modified date: 29 oktober 2010. Available from World Wide Web: http://www.odis.be/lnk/PS_70951

Het gebrandschilderde glas beleeft een ware heropbloei in de 19de eeuw, eerst in religieuze context en later in de profane bouwkunst met de neorenaissance. De neo-Vlaamse renaissancestijl kende zijn grootste bloei na 1878 toen de stijl werd toegepast in het Belgische paviljoen op de wereldtentoonstelling van Parijs. De private woningbouw ging als eerste overstag maar het is in openbare gebouwen dat de grootste en belangrijkste ensembles worden gerealiseerd. De contini drijft duidelijk op die smaak van het fin-de-siecle.

2.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Het stadhuis is een monumentaal, onderkelderd complex op rechthoekige plattegrond, gevat tussen de Grote Markt aan de noordzijde, de Jean Preckherstraat aan de oostzijde, de Lange Molenstraat aan de zuidzijde en de Karel Jan Frans Pootstraat aan de westzijde. In feite bestaat het complex uit twee onderscheiden delen, een rechthoekig voorgebouw van vijf traveeën breed en twee bouwlagen hoog onder schilddak aan de Grote Markt en aansluitend vier aaneengesloten vleugels, geschikt rondom een kleine vide.

Het voorgebouw van vijf traveeën breed en twee bouwlagen hoog onder een schilddak heeft een verhoogde begane grond en een parement van blauwe hardsteen uit Ecaussinnes. De gevel wordt gemarkeerd door een sterk uitgewerkte inkompartij bestaande uit een overdekt bordes met aan weerszijden een steektrap met balusterleuning en rondbogige doorgangen en voorzien van twee gietijzeren gaslantaarns. Hogerop in de gevel een rondbogig deurvenster met sierlijk ijzerwerk, geflankeerd door geringde driekwartzuilen en bekroond door een driehoekig fronton. De voorgevel kreeg een sterk horizontaal accent door het aanwenden van imitatiebanden en doorgetrokken pui- en waterlijsten. Karakteristiek voor het neoclassicisme is het veelvuldige voorkomen van entablementomlijstingen voor de rondbogige of rechthoekige muuropeningen, ritmerende pilasters, driehoekige frontons en een klassiek hoofdgestel. De symmetrisch uitgewerkte zijgevels van het voorgebouw vertonen een gelijkaardig beeld. De hoeken worden geaccentueerd met lege hoeknissen.

Langs de Lange Molenstraat was oorspronkelijk het vredegerecht gevestigd. De zes traveeën brede en drie bouwlagen hoge gevel langs de Lange Molenstraat en de eerste travee van de zijgevels zijn gepleisterd en worden geritmeerd door het gebruik van hardsteen voor pilasters, plinten, druiplijsten en vensteromlijstingen. Een kroonlijst met fronton bekroont de gevel langs de Lange Molenstraat. De vensters in de zijgevels worden bekroond met frontons.

De vier traveeën brede en drie bouwlagen hoge zijgevels tussen de ceremoniële voorbouw en het voormalige vredegerecht sluiten qua uitzicht aan bij het vredegerecht doch met een vereenvoudigde vormgeving. De plint bestaat uit natuursteen net als de omlijsting van de vensters. Een natuurstenen druiplijst en de houten kroonlijst benadrukken de horizontaliteit van de gevels.

Het interieur van het protocollaire deel aan de Grote Markt wordt op de gelijkvloerse verdieping opgedeeld door de centraal geplaatste inkomhal met eretrap naar de bovenverdieping. De hal wordt geflankeerd door ten noorden de trouwzaal (oorspronkelijk de raadzaal) en ten zuiden het huidige bureau van de burgemeester (oorspronkelijk de trouwzaal). De bovenverdieping wordt volledig ingenomen door de feestzaal.

Het interieur is volledig in neoclassicistische stijl aangekleed. De hal wordt in drie gedeeld door gepleisterde zuilenrijen en bundelpijlers met een hardstenen basement en klassiek hoofdgestel. De gepleisterde wanden met hardstenen plinten worden geritmeerd door pilasters met identieke kenmerken als de zuilen. Op de muren liggen gepleisterde muurlijsten. Centraal in de zijwanden van de hal situeren zich twee verdiepte blinde nissen. In de oostelijke nis hangen twee gedenkplaten; één voor de eerste steenlegging in 1870 en één voor de inhuldiging van het gebouw in 1873 met vermelding van de bewindslieden en de architect. Het gepleisterd plafond heeft plafondlijsten die vierkante plafondspiegels vormen. Het binnenschrijnwerk bestaat voornamelijk uit dubbelvleugelige omlijste deuren

met drie omlijste panelen, origineel hang- en sluitwerk. Tegen de pilasters hangen twee driearmige verlichtingsarmaturen in neoclassicistische stijl. De vloer werd vernieuwd.

De trouwzaal sluit ten noorden aan bij de hal en is een rechthoekige ruimte met ten westen een schouw met een open haard en een marmeren schouwmantel in eclectische stijl, geflankeerd door twee binnendeuren. Boven de schouwmantel werd een omlijste spiegel aangebracht. De wanden zijn afgewerkt met een in omlijste panelen opgedeelde lambrisering en erboven omlijste muurvlakken. Het gestucte plafond heeft een omlopende plafondlijst. Het parket bestaat uit een visgraatmotief. Het houten binnenschrijnwerk bestaat uit dubbelvleugelige deuren met drie omlijste panelen, houten binnenkasten en omlijstingen. Alle muurdelen en het schrijnwerk zijn geschilderd.

Het kabinet van de burgemeester sluit ten zuiden aan bij de hal en is een rechthoekige ruimte met een gelijkaardige opbouw als de trouwzaal. De spiegel boven de schouwmantel is rijkelijker uitgewerkt met een entablementomlijsting. De lambrisering werd opgedeeld met lijstwerk. Een rijkelijk gedecoreerde fries werkt het geheel bovenaan af. Het gestucte plafond heeft eveneens een omlopende gepleisterde muurlijst. De vloer is belegd met een parket in visgraatverband.

Tegen de achterwand van de hal staat de imperiale houten trap en een indrukwekkend glasraam met een allegorische voorstelling van de stad Vilvoorde. De trap telt niet minder dan drie bloktreden waarna hij afgeboord wordt met een trapeuning met ronde trappalen en ballusters. Ter hoogte van het eerste bordes staan twee rechthoekige trappalen met driearmige metalen gaslantaarns in neoclassicistische stijl. De gepleisterde wanden van de traphal zijn afgewerkt met een plint met imitatievoegwerk en erboven pilasters en lijstwerk. Het plafond is vlak met een kwartholle muurlijst en werd met studlijsten gedecoreerd. Het gebrandschilderde raam in neo-renaïssancestijl is een realisatie van de Brusselse glazenier Louis de Contini en bestaat uit twee registers met in totaal 6 panelen. Als inspiratiebron werd mogelijk de 16de-eeuwse Florisstijl gebruikt. Het onderste register verbeeldt op een doorlopende plint een arcade met zeven bogen, gescheiden door zuilen met loofwerk en rijkelijk gedecoreerd met guirlandes. Op de plint staan negen tekstpanelen met renaissanceomlijstingen afgebeeld. Op het centrale tekstpaneel staat de tekst *'Le 7 Mai 1893 Visite de: Leurs Majestés le Roi Léopold II et la Reine Marie-Henriette leurs Altesses Royales Monseigneurs le Comte de Flandre et le Prince Albert'*. In de flankerende tekstpanelen staan de namen en functies van de provinciale en stedelijke overheden. Centraal onder de arcade een zittende gekroonde vrouw met het wapenschild van Vilvoorde in de hand. Boven haar hoofd staat een tekstpaneel met als opschrift *Vilvoorde*. Op de zijpanelen staan gestrikte omlijste tekstpanelen met de vermelding van de omgevende dorpen afgebeeld. Het bovenste register van het glasraam verbeeldt architecturale details.

De traphal geeft op de eerste verdieping uit op een kleine overloop, van de traphal gescheiden door een balustrade met gedraaide ballusters en vierkante pilasters. De overloop geeft toegang tot de feestzaal.

De neoclassicistisch uitgewerkte feestzaal op de bovenverdieping wordt geritmeerd door bovenop een plint geplaatste gecanneleerde pilasters met vergulde Korinthisch kapitelen en basement ter ondersteuning van een omlopend klassiek hoofdgestel. De rechthoekige deuren zijn gevat in een entablementomlijsting met bekronend driehoekig fronton. De muurvlakken zijn voorzien van omlopende lijsten. Het plafond bestaat uit omlopende cassettes en centraal een verhoogd plafond met kwartlijst. Ter hoogte van het oorspronkelijke muzikantenbalkon zit er momenteel een verluchttingsrooster. De parketvloer heeft een visgraatmotief.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het stadhuis waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 23 mei 2017. De fysieke toestand is op dat

moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Het stadhuis werd begin 21ste eeuw gerenoveerd en bevindt zich behoudens verborgen gebreken, in goede bouwfysische toestand.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Historische waarde

Sinds de stad Vilvoorde in 1192 stadsrechten kreeg is dit het vierde gebouw dat als schepenhuis of stadhuis dienst deed. Zeker sinds de 15de eeuw stond het op de huidige plaats aan de Grote Markt. Het stadhuis van Vilvoorde werd ontworpen in 1869 door Antoine Trappeniers op vraag van de burgemeester Hanssens en vervangt het oudere schepenhuis dat niet langer voldeed. Het stadhuis van Vilvoorde was een prestigeproject dat het nieuwe elan van de stad als gevolg van de grote economische bloei en de daaraan gekoppelde bevolkingsaanwinst moest weerspiegelen. De bouwdatum 1869-1873 is representatief voor de bloeiperiode die de tweede helft van de 19de eeuw was voor de bouw van stad- en gemeentehuizen.

Architecturale waarde

Het stadhuis van Vilvoorde werd in 1869 door Antoine Trappeniers ontworpen en is ondanks zijn versoberde huidige uitzicht een zeldzaam voorbeeld van het openbare oeuvre van deze gerenommeerde Brusselse architect die voornamelijk bekend is door private architectuur in de hoofdstad en een villa in Vilvoorde. Hij ontwierp gebouwen in neoclassicistische stijl en evolueerde later in de richting van het eclectisme en Beaux-Artstijl.

Het gebouw behoort tot een groep van negen neoclassicistische stadhuizen opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed waarvan er 6 beschermd werden. De meeste stadhuizen werden opgetrokken door gerenommeerde architecten.

Neoclassicistische stadhuizen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed:

- Aalst, Grote Markt 3, 1828, Louis Roelandt, M 1991, <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/46>.
- Deinze, Markt 21, 1840-1843, Achiël de Lancker, M 2010 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38016>
- Dilsen-Stokkem, Rechtestraat 7, 1840, M 2004 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/71594>
- Geel, Markt 1, 1894, M 1982 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/52310>
- Maaseik, Markt 1, 1824 architect Vrencken + 1870, M 1986 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/73404>
- Ninove, Oudstrijdersplein 6, 1834, Louis Roelandt, M 1976 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/9278>
- Tielt, Markt 13, 1869, Pierre Nicolas Croquison <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/86772>
- Vilvoorde, Grote Markt, 1870, Antoine Trappeniers <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/70398>
- Wervik, Sint Maartensplein 16 <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/32911>

Ondanks het feit dat het neoclassicisme sinds het tweede kwart van de 19de eeuw een populaire stijl was, werden dus slechts een handvol neoclassicistische stadhuizen in Vlaanderen gerealiseerd. Het stadhuis van Vilvoorde geldt als een belangrijk laat voorbeeld van deze architecturale stijl.

Het stadhuis van Vilvoorde is representatief en herkenbaar voor de opbouw van een groot stadhuis zoals dat door Louis Cloquet in zijn *Traité d'Architecture* werd beschreven. De protocollaire ruimtes zijn er onderscheiden van de kantoren. Er was een raadzaal, kantoren voor burgemeester en schepenen en een feestzaal op de bovenverdieping. Ook ruimte voor de brandweer, politie en zelfs een vredegerecht waren voorzien, doch momenteel door de verschillende verbouwingcampagnes verdwenen. De ensemblewaarde is te vinden in de authentiek bewaarde hal, trouwzaal, kabinet van de burgemeester, traphal met brandglasraam naar ontwerp van Louis de Contini en de feestzaal die samen getuigen van een grote stijleenheid. Het brandglasraam van de Contini in Vilvoorde is zijn bekendste realisatie en wordt vaak vermeld bij de bespreking van zijn oeuvre.

Stedenbouwkundige waarde

Cloquet wijst in zijn *Traité d'Architecture* op de noodzaak van een prominente ligging in de stad. De situering van het stadhuis van Vilvoorde aan één zijde van de markt, volledig vrijstaan en omgeven door straten maakt de context waarin het stadhuis zich bevindt een goed bewaard voorbeeld van de stedenbouwkundige waarde.

3.2. Motivering van het type bescherming

Het stadhuis van Vilvoorde wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het stadhuis is een bouwkundig element met waardevol ex- en interieur waardoor een bescherming als monument het meest voor de hand ligt.

3.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming wordt beperkt tot de voetafdruk van het stadhuis. Gezien de grondige renovatie van de reeds meermaals verbouwde achterbouw wordt de bescherming beperkt tot het exterieur van het gebouw en het interieur van de ceremoniële voorbouw met inkom- en traphal, trouwzaal, kabinet van de burgemeester en de feestzaal op de bovenverdieping.

3.4. Juridische toestand

3.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het stadhuis waar dit dossier over gaat.

Het stadhuis werd opgenomen in de Inventaris van het Onroerend Erfgoed onder ID: 70398 en is vastgesteld sinds 5 oktober 2009.

Het stadhuis is gelegen in de vastgestelde inventaris archeologische zones (Historische stadskern van Vilvoorde ID 11928)

3.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Volgens het gewestplan 25. Halle-vilvoorde-Asse, goedgekeurd op 7 maart 1977, is het stadhuis gelegen in woongebied met extra overdruk 'aanvullende voorschriften gp 25: art. 8, punt1 (bruinomrand)'. Het artikel bepaalt het aantal woonlagen voor woningen. Dat heeft geen invloed op het stadhuis.

Het gemeentehuis wordt gevat door de afbakening van het VSGB en aansluitende open ruimtegebieden, goedgekeurd op 16 december 2011. Het stadhuis ligt in een Gebied voor ongelijkvloerse verkeers- en vervoersinfrastructuur wat geen invloed heeft op het woongebied of de bescherming.

4. BEHEERSVISIE

4.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

De beheersdoelstellingen richten zich op de bewaring van de aanwezige erfgoedelementen en erfgoedkenmerken van het exterieur en van het interieur, meer bepaald de inkomhal, traphal, trouwzaal, kabinet van de burgemeester en de feestzaal.

Bij een toekomstige vervanging van het schrijnwerk is het wenselijk dat de vormgeving aansluit bij de historische vormtaal van het stadhuis zoals ontworpen door Antoine Trappeniers.

De reconstructie van de toren en de dakafwerking zoals ontworpen door architect Antoine Trappeniers en oorspronkelijk ook uitgevoerd behoort tot de mogelijkheden.

4.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed

opgenomen. Dat zijn deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

4.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

5. BRONNEN

BIESEMANS L., BIESEMANS G. & DE CUBBER D. 2005: *Stadhuis Vilvoorde*, Vilvoorde.

DAENENS L. 1986: Het glasraam in de progressieve burgerlijke architectuur ca 1880-1940 in: Dienst Culturele Activiteiten van de ASLK, *Gloed van glas*, Brussel, 185-191 + 195.

MIHAIL B. 2003: Trappeniers, Antoine in: VAN LOO A., *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Brussel, 540.

VAN CLEVEN J. 1986: 19de eeuw in: Dienst Culturele Activiteiten van de ASLK, *Gloed van glas*, Brussel, 130-132.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Saint Boniface Anglican Church en aanhorigheden* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/6802> (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Stadhuis van Vilvoorde* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/70398> (geraadpleegd op 9 oktober 2017).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Antoine Trappeniers* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/4812> (geraadpleegd op 10 oktober 2017).

APEB 2013-2014 : *Gemeentehuis van Schaarbeek Colignonplein* [online] <http://www.irismonument.be/pdf/nl/22498-Gemeentehuis.pdf> (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

BALAT 2017: *Trappeniers, Antoine* [online] <http://balat.kikirpa.be/results.php?linkthrough=VV&linkval=Trappeniers%2C+Antoine> (geraadpleegd op 10 oktober 2017).

DEREE SOEURS 1907: Vilvorde Hôtel de ville [online] https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postcards/belgium-vilvoorde/vilvoorde-hotel-de-ville-et-le-kiosque-en-1905-414065082.html (geraadpleegd op 28 september 2017).

DESAIS EUG. 1921: Vilvorde Hôtel de Ville [online] https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postcards/belgium-vilvoorde/vilvoorde-hotel-de-ville-deaix-1921-419818532.html (geraadpleegd op 28 september 2017).

GEORGES HENRI 1924: 17. Vilvoorde Groote markt en stadhuis [online] https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postcards/belgium-vilvoorde/vilvoorde-grandplace-et-lhotel-de-ville-animee-groote-markt-en-stadhuis-henri-georges-1924-465262884.html (geraadpleegd op 28 september 2017).

RUIMTE VLAANDEREN 1991: Omzendbrief van 19 juni 1991 bevattende toelichting bij de toepassing van de bijzondere voorschriften gevoegd bij het gewestplan Halle-Vilvoorde-Asse. Artikel 8 van de aanvullende stedenbouwkundige voorschriften [online], <https://www.ruimtelijkeordering.be/Portals/108/omzendbrief19061991.pdf> (geraadpleegd op 11 oktober 2017).

S.N. 2013: Twee glasramen van Louis de Contini in: *Het Goudblommeke in papier La Fleur en papier Doré*, 76 [online] <http://docplayer.nl/14046690-Het-goudblommeke-in-papier-la-fleur-en-papier-dore.html> (geraadpleegd op 10 oktober 2017).

S.N. 2017: *Parochiekerk van de Heilige Drievuldigheid* [online] <http://www.irismonument.be/nl.Elsene.Drievuldigheidsvoorplein.A001.html> (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

S.N. 2017: *Kanaalroute* [online] http://www.gcoudepastorie.be/mediastorage/FSDocument/149/folderkanaalroute_omschrijving.pdf (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

S.N. 2017: *Onze-Lieve-Vrouw Geboorte* [online] <http://www.parochielint.be/p/kerkschatten.html> (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

S.N. 2017: *1897* [online] <http://www.arbaletriers.be/wordpress/histoire-19eme/> (geraadpleegd op 2 oktober 2017).

WIKIPEDIA 2017: *Antoine Trappeniers* [online] https://fr.wikipedia.org/wiki/Antoine_Trappeniers (geraadpleegd op 10 oktober 2017).

6. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

6.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Afzonderlijk document.

6.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

6.3. Documentatie

Afzonderlijk document.